

УДК 368.1

Чорна І.О.

аспірант кафедри страхування
Київського національного університету імені Вадима Гетьмана

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ МАЙНА ГРОМАДЯН ВІД СТИХІЙНИХ ЛИХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

У статті акцентується увага на сучасних проблемах покриття ризиків втрати чи пошкодження майна громадян від стихійних лих. Розглядаються методи захисту майна, що використовуються в Україні. Проте вони є недосконалими. У зв'язку з цим розглядається світовий досвід, обґрунтовано, що з нього може бути використано в Україні. Висвітлено напрями оптимізації співпраці держави, страхових компаній та громадян у цій сфері.

Ключові слова: стихійне лихо, метод страхового захисту майна, модель участі держави в компенсації збитку, міжнародна асоціація страхування, будівельний стандарт.

Черная И.А. СТРАХОВАЯ ЗАЩИТА ИМУЩЕСТВА ГРАЖДАН ОТ СТИХИЙНЫХ БЕДСТВИЙ: МИРОВОЙ ОПЫТ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ РЕАЛИИ

В статье акцентируется внимание на современных проблемах покрытия рисков потери или повреждения имущества граждан от стихийных бедствий. Рассматриваются методы защиты имущества, используемые в Украине. Однако они несовершенны. В связи с этим рассматривается мировой опыт и аспекты, которые могут быть применены в Украине. Освещены пути оптимизации сотрудничества государства, страховых компаний и граждан в этой сфере.

Ключевые слова: стихийное бедствие, метод страховой защиты имущества, модель участия государства в компенсации ущерба, международная ассоциация страхования, строительный стандарт.

Chorna I.O. INSURANCE PROTECTION OF CITIZENS PROPERTY FROM NATURAL DISASTERS: WORLD EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

The article focuses on contemporary issues cover the risks of loss of or damage to property of citizens from natural disasters. Methods of protection of property used in Ukraine. However, they are imperfect. In this connection it is considered international best practices and that it can be in Ukraine. Suggests ways of optimizing the cooperation between the state, insurance companies and individuals in this area.

Keywords: disaster, method strahovohozahystu property model state involvement in compensation of loss asatsiatsiya international insurance, construction standards.

Постановка проблеми. Аналіз останніх подій показав, що стихійні лиха є явищами, які завдають чи не найбільші збитки майну громадян. До того ж такі події мають ймовірнісний характер, стихійне лихо неможливо передбачити та неможливо знати заздалегідь, яку шкоду воно заподіє. Будь-які природні катастрофи у кожному разі зачіпають майнові інтереси громадян. Покривати наслідки від природних лих можливо за рахунок держави, страхових компаній, коштом самих власників майна. Проте держава не може у повному обсязі забезпечити відшкодування, так як не створює для цього спеціальних резервів, а власники майна не звертаються до страхових компаній, тому що з різних причин страхові послуги не відповідають їхнім потребам; страхові компанії втрачають потенційних страхувальників з причин недовіри, неволодіння страховими продуктами, які необхідні громадянам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблематикою зменшення ризиків завдання збитків внаслідок стихійних лих працюють відомі фахівці у галузі страхування, зокрема Л.М. Горбач, С.І. Дорогунцов, В.О. Лук'яничин, С.В. Макар, Г.А. Моткін, П.П. Пастушенко, О.С. Осадець, М.А. Хвесик та інші.

Однак вітчизняними фахівцями недостатньо приділено уваги методам запобігання завдання шкоди майну громадян внаслідок стихійних лих. Зокрема, продовжуються пошуки оптимального механізму співпраці страхових компаній, держави і власників майна.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в оцінці вітчизняних реалій та світових тенденцій захисту майна громадян від стихійних

лих та обґрунтуванні напрямів оптимізації співпраці держави, страхових компаній та громадян у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах надзвичайні ситуації стали звичайним явищем, хоча їх руйнівний вплив зберігає тенденцію до зростання. Це зумовлюється збільшенням кількості населення на планеті та переважно екстенсивним характером господарювання, який проявляється у зростанні потужностей підприємств і розширенні інфраструктури. Такі фактори сприяють зростанню обсягів збитків від надзвичайних ситуацій, особливо надзвичайних ситуацій природного характеру.

Природні небезпечні фактори зумовлюють появу наступних ризиків, що завдають збитки майну громадян: пожежа, удар блискавки, стихійні явища. Ці події носять ймовірнісний характер та зумовлені кліматичними, ґрунтовими, геоморфологічними чинниками. Закономірності географічного розташування, постійний розвиток рельєфу під впливом ендегенних та екзогенних процесів, зміна клімату від місячної та сонячної активності є передумовами виникнення стихійних явищ та кількості їх проявів.

Стихійне лихо – це надзвичайне природне явище, що діє з великою руйнівною силою, завдає значної шкоди району, в якому відбувається, порушує нормальну життєдіяльність населення, знищує матеріальні цінності. До стихійного лиха належать: виверження вулканів, землетруси, цунамі, обвали, селі, лавини, повені, урагани, тайфуни, смерчі, смог, град, блискавки, лісова пожежа тощо. Злива, снігопад, заморозок, ожеледиця і інші явища, що постійно спостерігаються можуть мати характер стихійного лиха при раптовому різкому настанні або при незвичайно високій інтенсивності. Найнебезпечнішим стихійним

лихом вважаються циклони, тайфуни, засуха і переворення місцевості у пустелю [1].

Найбільш розповсюдженими у світі є тропічні шторми і повені (по 32% від загальної кількості катастроф), далі йдуть землетруси (12%), посухи (10%) та інші (14%).

Протягом останніх років відбулося декілька масштабних стихійних лих, що спричинили великі збитки, покриття деяких вимагало міждержавного рівня. Серед них повині у Краснодарському краї Росії, загальний збиток якого перевищує 4 млрд рублів, не підлягають відновленню 400 будинків. Потужні повені спіткали південно-західну та центральну частини Англії, а також графство Камбрія на крайній півночі країни, понад 3 сотні домогосподарств були затоплені. Підземні поштовхи магнітудою 7,4 були зафіксовані на території Гватемали, що спричинило обвалення будівель. Самий сильний за останні 20 років на півдні Філіппін тайфун «Пабло», що пошкодив більше 7 тисяч будинків, повністю зруйнував більше 3 тисяч. Ураган «Сенді», що охопив Ямайку, Кубу, Багамські острови, Гаїті, узбережжя Флориди і, внаслідок, північний схід США та східну Канаду, спричинив збитки \$50 млрд. У 2013 році в Республіці Філіппіни від тайфуну «Хайян» за офіційними даними 600 тис. осіб втратили домівки, зруйновано близько 150 тис. будівель. Практично зруйновано прибережне місто Таклобан, постраждали провінція Лейте і острів Самар. У Республіці В'єтнам від тайфуну «Хайян» пошкоджено близько 500 будівель. Пролівні зливи та сильний вітер у 2013 році на італійському острові Сардинія, викликані штормом «Клеопатра», зруйнували сотні житлових будинків. Сильніше за всіх від цього стихійного лиха постраждало розташоване на північному сході місто Олбія та його околиці, де знаходиться велика кількість вілл світових знаменитостей [2].

В Україні на Прикарпатті через рясні дощі підтопило десятки житлових будинків. На Тернопільщині град побив майже сотню гектарів посівів. А у Херсонській області через сильні грози знеструмлені 25 населених пунктів. У цілому за 2013 рік надзвичайними ситуаціями природного характеру завдано збитків на суму близько 276 млн грн, що на 80% більше ніж у 2012 році. Погодні умови 2013 року, особливо зимово-весняного періоду, призводили до виникнення у січні-вересні 14 надзвичайних ситуацій гідрометеорологічного характеру. Сильні снігопади, налипання мокрого снігу, хуртовини, снігові замети зумовили знеструмлення населених пунктів та призвели до пошкодження будинків та іншого майна громадян, що у свою чергу завдало значних збитків [3].

Варто зазначити, що 2010 рік встановив сумний рекорд за кількістю і масштабістю природних катастроф. Відповідно до заявки комісара ЄС з питань гуманітарної допомоги Крісталіни Георгієвої, жертвами стихійного лиха в усьому світі стали понад 300 тисяч людей, економіці заподіяно шкоди на 180 мільярдів євро, при тому, що в попередні роки втрати обчислювалися сумами у 70-80 млрд євро.

За даними страхових організацій, загальносвітовий збиток лише від стихійних явищ за 60-ті роки склав 40 млрд дол. США. У 80-х цей показник виріс до 120 млрд дол. США. У першій половині 90-х років щорічний збиток від стихійних лих більш ніж в 10 разів перевищив даний показник за 60-ті роки. Загальний збиток за 90-ті роки наблизився до 400 млрд дол. США. За оцінками МНС, вже зараз збитки від природних лих у багато разів перевищу-

ють можливості світової спільноти з надання гуманітарної допомоги постраждалим. Ця проблема носить глобальний характер.

Навіть за найсприятливішим сценарієм розвитку кліматичних змін на Землі вже у найближчі 15-20 років очікується ряд змін, які радикально впливатимуть на стан довкілля, у свою чергу на економіку та суспільство. У зв'язку з цим перед усіма країнами світу гостро постає питання удосконалення механізмів компенсації збитків, завданих стихійними лихами, пошуку оптимальних механізмів співпраці держави, страхового сектору та громадян у цій сфері.

В Україні функціонують 3 методи захисту майна громадян:

- 1) страхування шляхом укладання договору між страховою компанією та страхувальником;
- 2) державна політика, що виражається у прийнятті законів та державних актів, покликаних на забезпечення ризиків пошкодження та втрати майна, відшкодуванні збитків;
- 3) силами власника майна.

Головним державним актом, що гарантує кожному право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, у тому числі попередження наслідків надзвичайних ситуацій, є Конституція України.

Роль держави у компенсації збитків майна громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, захисту об'єктів виробничого і соціального призначення, довкілля від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру визначає Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру».

Основні заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру визначає розділ II зазначеного Закону. Зокрема, такими заходами є: інформування та оповіщення населення; спостереження; евакуаційні заходи; медичний і біологічний захист; відшкодування збитків, завданих майну тощо.

З метою забезпечення реалізації державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій створюється єдина державна система органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, яка складається з територіальних і функціональних підсистем.

Положення про єдину державну систему затверджується Кабінетом Міністрів України (стаття 20 вказаного Закону) [4].

Відповідно до статті 8 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (далі – Закон), правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації – це особливий правовий режим, який може тимчасово запроваджуватися в окремих місцевостях у разі виникнення надзвичайних екологічних ситуацій і спрямовується для попередження людських і матеріальних втрат, відвернення загрози життю і здоров'ю громадян, а також усунення негативних наслідків надзвичайної екологічної ситуації. Запровадження відповідного правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації передбачає виділення державою та/або органами місцевого самоврядування додаткових фінансових та інших матеріальних ресурсів, достатніх для нормалізації екологічного

стану та відшкодування нанесених збитків, запровадження спеціального режиму поставок продукції для державних потреб, реалізацію державних цільових програм громадських робіт.

Запровадження правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації передбачає обов'язкове виділення коштів з державного та місцевих бюджетів, резервного фонду Кабінету Міністрів України чи інших джерел, не заборонених законом. За недостатністю цих коштів Кабінет Міністрів України подає Президенту України законопроект про зміни до Державного бюджету України, який подається до Верховної Ради України для позачергового розгляду як невідкладний.

У межах видатків, передбачених місцевими бюджетами на відповідні цілі, органи місцевого самоврядування виділяють фінансові та інші матеріальні ресурси, а за необхідністю – додаткові кошти, з дотриманням вимог, встановлених статтею 67 Закону України «Про місцеве самоврядування» (стаття 10 Закону).

Згідно зі статтею 14 Закону, потерпілими від надзвичайної екологічної ситуації, відповідно до закону, визнаються юридичні та фізичні особи, яким заподіяно шкоду внаслідок виникнення цієї ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків.

Статтею 15 Закону передбачено, що особам, які постраждали від надзвичайної екологічної ситуації, відшкодовується заподіяна матеріальна шкода та надається інша необхідна допомога на умовах і в порядку, встановлених законом. Відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайної екологічної ситуації, та громадянам, залученим до виконання заходів з ліквідації її наслідків, здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, передбачених на зазначені цілі, резервного фонду Кабінету Міністрів України, а також інших, не заборонених законом, джерел [5].

У 2011 році розроблено проект закону України «Про компенсацію шкоди, завданої надзвичайними ситуаціями об'єктам житлової нерухомості», який визначає організаційно-правові засади відшкодування шкоди, завданої об'єктам житлової нерухомості внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, або усунення наслідків таких ситуацій.

Проте держава не в змозі у повному обсязі відшкодувати збитки. Адже держава не накопичує для цього відповідні кошти. На жаль, існуючого на цей час в Україні технічного потенціалу недостатньо для недопущення виникнення надзвичайних ситуацій, отже уникнути руйнівних наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі стихійного лиха, переважно не вдається. Беручи до уваги фінансову спроможність України, можна стверджувати, що дохідної частини бюджетів усіх рівнів недостатньо для виконання поточних завдань, взятих на себе державою перед своїм населенням.

Страхованням у нашій державі забезпечується захист нерухомого майна (споруда, квартира, окрема кімната в будинку/квартирі, земельна ділянка, котрі належить страхувальнику на правах власності, у тому числі придбані у кредит, є предметом іпотеки, а також передані страхувальником в іпотеку для забезпечення виконання зобов'язання іншої особи-боржника або ж отримані страхувальником за договором оренди або знаходяться у тимчасовому користуванні чи розпорядженні на інших законних підставах; зовніше і внутрішнє оздоблення; інженерні комунікації і обладнання), рухомого майна (меблі, електро-

нна та побутова техніка, особисті речі, інше майно, що належить страхувальнику на правах власності, членам його сім'ї і особам, які мешкають разом із страхувальником та ведуть спільне господарство, у тому числі придбане у кредит або розстрочку і є предметом застави, або рухоме майно, що використовується або яким страхувальник розпоряджається на законних підставах), іншого майна (готівка, ювелірні вироби, дорогоцінні та напівдорогоцінні каміння без оправки і в оправі, твори мистецтва, документи, антикваріат, колекції, об'єкти незавершеного будівництва, у деяких випадках – транспортні засоби та інше за узгодженням сторін (страховика і страхувальника) на визначених умовах із урахуванням відповідних особливостей) від ризиків стихійного лиха шляхом укладання договору страхування між страховиком та страхувальником [6].

Проте не все майно громадян забезпечене страховим захистом від стихійного лиха. До того ж, як правило, стихійні лиха охоплюють території західної України, а саме сільської місцевості, де населення найчастіше з причин бідності відмовляється від страхування.

З огляду на те, що ні держава, ні страховики не можуть повністю задовольнити потреби громадян у страховому захисті майна від стихійних лих, необхідний пошук механізмів їх співпраці.

В Європі існують три різні моделі державної участі в компенсації збитку від стихійного лиха:

1. Відсутність участі держави у відшкодуванні наслідків стихійного лиха, у тому числі і відсутність національних програм захисту на державному рівні. Відшкодування постраждалим від наслідків стихійного лиха здійснюється страховиками за умовами укладених договорів добровільного страхування. Прикладом застосування цієї моделі є Велика Британія, Італія, Німеччина, та Швейцарія.

2. Згідно з другою моделлю, яка застосовується в Австрії, Нідерландах, страхування від стихійного лиха здійснюється також на добровільних засадах, обов'язкового страхування не існує. Водночас за певних умов, визначених законодавчими актами, держава бере на себе зобов'язання компенсувати збитки від визначеного переліку стихійного лиха. Для цього в країні або створюється державний фонд, наприклад в Австрії це Katastrophenfonds, або, як у випадку Нідерландів, уряд безпосередньо компенсує завдані стихійним лихом збитки. У результаті збитки постраждалим компенсуються, як правило, не в повному обсязі. Обсяг коштів, якими оперує державний фонд або уряд, для компенсації наслідків стихійного лиха встановлюється на підставі розрахунків, що враховують вірогідність настання певного стихійного лиха.

3. За третьою моделлю передбачається солідарна відповідальність громадян і бізнесу у справі відшкодування збитків, спричинених настанням стихійного лиха. Ця модель ще називається французькою, хоча вперше її було запроваджено у 1954 році в Іспанії. Страхування від стихійного лиха в цих державах є обов'язковим, оскільки воно є невід'ємною частиною полісів страхування майна. Відповідно до цієї моделі, на підставі рішення уповноваженого державного органу (Франція) або автоматично на підставі критеріїв, визначених у страховому полісі (Іспанія), оголошується про настання стихійного лиха. При цьому чітко визначається час і район впливу стихії та критерії, за якими надаватиметься допомога.

У разі стихійного лиха національні перестрахові компанії, створені державою (Франція – Caisse Central de Reassurance), або уповноважена уря-

дова організація країни (Іспанія – *Consortio de Compensacion de Seguros*) безпосередньо надають допомогу страховикам, якщо останні не спроможні покрити збитки від стихійного лиха з власних коштів і за кошти перестраховиків, а також жертвам стихії, які з тих чи інших причин виявилися незастрахованими від стихійного лиха. Отже, мова йде не про загальний обов'язок страхувати ризики, пов'язані зі стихійним лихом, а про обов'язкове доповнення договорів добровільного страхування майна положенням про стихійне лихо. Це обов'язкове доповнення застосовується до всіх застрахованих незалежно від того, чи є вони особливо уразливими відносно стихійного лиха, чи ні. При цьому держава у той чи інший спосіб забезпечує перестраховування ризиків страхових організацій.

Слід відмітити, що компенсаційні фонди та рішення по кожному окремому випадку зводять нарівень ініціативи «самострахування» постраждалих або не стимулюють прийняття постраждалими превентивних заходів і стримують вироблення ринкових рішень. Форми державної допомоги також виявилися недостатньо здатними стимулювати прийняття превентивних заходів тією мірою, в якій це робить диференціація ризиків страховими компаніями. І навпаки, рішення, пов'язані із страхуванням, більш популярні, оскільки зберігають стимули до здійснення превентивних заходів і забезпечують адекватну диференціацію ризиків. Ці проблеми вирішено французьким законодавством, і доведено обов'язкове доповнення договорів добровільного страхування майна положенням про стихійне лихо.

Відсутність у договорах добровільного страхування майна такого обов'язкового доповнення може призвести до виникнення двох проблем. По-перше, коли визначено високі ризики і група осіб, які страхуються, дуже мала, страхові компанії можуть відмовитися пропонувати страхові програми, оскільки згідно із законом великих чисел страхова компанія може очікувати, що виплати у кожному році приблизно будуть дорівнювати страховій премії. Однак закон великих чисел втрачає сенс при настанні рідкісних крупних катастрофічних подій, коли збитків зазнають утримувачі всіх страхових полісів одночасно. По-друге, якщо страхові компанії не можуть чітко розмежувати низькоймовірні та високоймовірні ризики, виникає ситуація несприятливого вибору, коли потенційні страхувальники прагнуть отримати страховий захист від стихійного лиха лише у зв'язку із найменш бажаними ризиками та високими очікуваними збитками, у той час як низькоймовірні ризики у такі страхові договори не включаються.

Крім Європи доречним є досвід країн Північної та Південної Америки, Азії, Океанії, де співпраця страхових компаній з урядом мала позитивні результати.

Асоціація страхування від буревіїв штату Міссісіпі (*Mississippi Windstorm Underwriting Association – MWUA*) була створена владою штату в 1987 році. Її призначення – страхування майнових інтересів громадян і бізнес-структур, які не можуть придбати поліси добровільного страхування від наслідків буревіїв та градобою в прибережній смузі штату. Управління діяльністю Асоціації здійснюють фахівці Рейтингового бюро штату, а питання нагляду за її діяльністю – у компетенції ради директорів. До складу ради директорів входять представники страхової галузі та вищі посадовці штату. Діяльність *MWUA* контролюється страховим комісаром. Для того щоб отримати страхове покриття від *MWUA*, будівлі та споруди, що побудовані в штаті, після червня 1987 року пови-

нні відповідати затвердженому в штаті будівельному стандарту. Розміри страхових премій, які встановлюються *MWUA*, підлягають погодженню зі страховим комісаром штату. З метою зменшення вартості страхування уряд штату дозволив емітувати *MWUA* облігації та інші фінансові інструменти й ініціював створення для забезпечення діяльності *MWUA* Фонду перестрахової допомоги (*Mississippi Windstorm Underwriting Association Reinsurance Assistance Fund*), фінансування якого здійснюється штатом. Усі страховики, які займаються страхуванням майна на території штату Міссісіпі, повинні бути асоційованими членами *MWUA*. Вони сплачують внески до *MWUA* пропорційно до обсягу страхових премій, отриманих ними попереднього року. Обсяги членських внесків включені страховиками в додаткову надбавку, яка запроваджується страховим комісаром штату на всі страхові поліси, що передбачають покриття збитків від стихійних лих [7].

Страхова гарантійна асоціація Північної Кароліни (*North Carolina Insurance Underwriting Association – NCIUA*) здійснює страхування фізичних і юридичних осіб, які не мають можливості придбати його на ринку добровільного страхування. Вона була створена у 1969 році для забезпечення страхової діяльності на прибережних островах Атлантичного океану. У 1998 році влада штату розширила зону діяльності асоціації на територію 18 прибережних графств виключно для покриття ризиків буревіїв та градобою. З 1 липня 2003 року влада штату дозволила *NCIUA* пропонувати домовласникам цих графств страхові поліси загального страхування. *NCIUA* забезпечує базовий рівень покриття, який передбачає страховий захист від найголовніших небезпек. Крім того, асоціацією пропонуються поліси з розширеним переліком покриття небезпек. Для того щоб отримати страхове покриття, споруди, побудовані після 1 січня 1970 року, повинні відповідати правилам будівництва Північної Кароліни. Управління асоціацією здійснюється радою директорів, яка складається із представників страхового бізнесу, ліцензованих агентів і представників адміністрації штату. Незалежні фахівці керують програмами страхування. Нагляд за діяльністю *NCIUA* здійснюється страховим комісаром штату. Страхові компанії Північної Кароліни, які займаються страхуванням майна від стихійних лих, беруть участь у витратах *NCIUA*, її прибутках і збитках пропорційно до обсягів їх чистої страхової премії, що отримані за договорами страхування, які укладені в межах штату. Приватні страховики кредитуються *NCIUA* відповідно до обсягів укладених договорів добровільного страхування майна прибережних районів штату [7].

Розглянутий досвід США міг би бути використаний для забезпечення ризиків втрати майна громадян, що проживають на західних територіях України. Проте для цього необхідно запровадити спеціальні правила будівництва саме для цих регіонів. На жаль, у сучасних умовах в Україні не існує будівельного стандарту для приміщень, що будуються на територіях, де частими є стихійні явища, а більшість із них взагалі не відповідають жодним існуючим будівельним стандартам.

На відміну від США, у Сполучених Штатах Мексики допомога від стихійних лих здійснюється переважно за державні кошти, які акумулюються у Фонді природних лих (*Fondo de Desastres Naturales – FONDEN*), що діє в рамках Національної системи захисту цивільного населення. Цей фонд заснований у 1996 році з метою забезпечення координації грошо-

вих потоків, які надходять від штатів і відомств країни для пом'якшення наслідків стихійних лих. Відділення фонду працюють у 32 штатах країни. Його завданням є відшкодування збитків від природних катастроф, не відволікаючи державних фінансів, які призначені для фінансування інших напрямів діяльності. Завдяки діяльності фонду держава підтримує регіони, у яких фінансовий та інший потенціал не дозволяють успішно ліквідувати наслідки стихійних лих. Фінансові ресурси фонду використовуються для подолання наслідків таких стихійних лих: землетрусів, вивержень вулканів, зсувів, цунамі, атипичних посух, екстремальних циклонічних проявів, екстремальних опадів, у тому числі снігу та градобою, сильних похвиль, торнадо, лісових пожеж [7].

На сьогоднішній день в Україні фінансування збитків, понесених у результаті надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, здійснюється в основному за рахунок бюджетних коштів, а саме: коштів резервного фонду Кабінету Міністрів України; запасів державних матеріальних резервів техніки і спеціальних видів майна. На регіональному і місцевому рівні збитки, зумовлені надзвичайними ситуаціями, покриваються за рахунок коштів резервних фондів відповідного рівня місцевого самоврядування, а в разі їх недостатності – резервних фондів бюджету вищого рівня. Проте резервні фонди країни часто не відповідають фактичному рівню збитків від надзвичайних ситуацій. При цьому найбільшу складність для оцінки та управління являють ризики, ймовірність виникнення яких є низькою, але можливі збитки від них – надзвичайно великі. Покриття збитків від таких масштабних катастроф потребує акумуляції значно більшого обсягу ресурсів. Внаслідок цього можуть скорочуватися державні видатки за іншими напрямками фінансування. Тому досвід Мексики може бути використаним в Україні лише частково. Більшу роль у відшкодуванні збитків втрати чи пошкодження майна громадян від стихійних лих все ж повинні відігравати страхові компанії. Тому доречно розглянути досвід вирішення проблеми покриття ризиків природних катастроф країн з невеликими фінансовими можливостями.

Яскравим прикладом країн з обмеженими фінансовими можливостями щодо відшкодування наслідків природних катастроф є держава Карибських островів, які надзвичайно сильно наражені на ризик різноманітних і частоповторюваних руйнівних природних лих. У переважній більшості випадків це урагани, землетруси, вулканічні виверження і приливні хвилі. Великі зовнішні борги цих країн обмежують можливість залучення ними кредитів для подолання наслідків природних катастроф. Так само обмеженим є їх доступ до міжнародних ринків страхування і перестрахування від стихійних лих у зв'язку з високою вартістю трансакцій на них. Враховуючи все викладене вище, найбільш прийнятним виходом з описаної ситуації мало бути створення міждержавного страхового пулу, завданням якого було б страхування від природних катастроф. Тому у 2004 році очільники країн басейну Карибського моря звернулися з клопотанням до Світового банку з проханнями щодо сприяння організації доступного та ефективного страхування від природних катастроф. Реакцією на це звернення була пропозиція Світового банку щодо організації Карибської послуги зі страхування катастрофічних ризиків (*Caribbean Catastrophe Risk Insurance Facility – Facility*). Сьогодні діяльність цієї установи за най-

нижчою ціною забезпечує доступ країн Карибського басейну до міжнародних ринків страхування від природних лих [7].

Для України на сучасному етапі розвитку характерними є бідність, великі зовнішні борги, обмежений доступ до міжнародних ринків страхування. Тому досвід країн Карибських островів є абсолютно прийнятним. А вступ України до Європейського Союзу має відкрити нові можливості для країни у напрямку співпраці з міжнародними страховими ринками.

Після землетрусу 1999 року, в результаті якого збитки для економіки становили майже 9 мільярдів доларів США, міністерство фінансів Тайваню заснувало Програму страхування житла від землетрусу (*Taiwan Residential Earthquake Insurance Program – TREIP*). Її діяльність спрямована на запобігання наслідкам настання землетрусів та розробку програми управління зазначеним ризиком. Програма почала діяти з квітня 2002 року, і всі страхові компанії, які надають послуги із страхування майна, повинні здійснювати страхування житла від землетрусу. У рамках зазначеної програми страховики, перестраховики і уряд беруть участь у відшкодуванні збитків від землетрусу за трирівневою схемою. Страховики покривають збитки в певних визначених обсягах (перший рівень), а в разі, якщо обсяг збитків перевищує ці обсяги, то компенсація здійснюється за рахунок коштів *TREIP* (також у певних визначених обсягах), при цьому до відшкодування збитків частково залучаються і перестраховики (другий рівень). Якщо збитки все ж таки залишаються непокритими, то у цьому разі уряд здійснює остаточну доплату для погашення всього обсягу збитків (третій рівень). У той же час якщо обсяги збитків більші, ніж можливо відшкодувати навіть у разі заподіяння всіх компенсаційних рівнів, то виплати постраждалим здійснюються у визначених межах пропорційно до обсягів завданих збитків. Поліси програми покривають у визначених обсягах збитки, заподіяні житлу, а саме будинкам, і майну в них. У рамках програми *TREIP* усі домовласники сплачують однакову за розмірами страхову премію. Страхування здійснюється від пожежі, вибуху, обвалу, просідань та зсувів ґрунту, приливних хвиль, морських хвиль великої потужності, повеней, викликаних землетрусом [7].

Стихійні лиха в Україні не є характерними для усієї країни. Тенденції проявляються лише на окремих територіях. Деякі науковці пропонують для вирішення проблеми запровадити обов'язкове страхування від природних лих. Проте це може стати додатковим фінансовим навантаженням для громадян, що проживають на територіях, де стихійні явища не є частими. У цьому сенсі використання досвіду Тайваню може стати альтернативою і забезпечити потреби саме тієї частини громадян, що потребують забезпечення ризиків втрати чи пошкодження майна від несприятливих подій. До того ж використання подібної трирівневої системи страхування буде вигідним для держави, адже для виплати у разі страхового випадку їй не доведеться скорочувати фінансування інших державних програм. Основний внесок на покриття збитків зроблять страхові компанії.

Висновки з проведеного дослідження. Нині природні катастрофи носять глобальний характер. Територія України теж підлягає частому виникненню стихійних лих. Тому захист майна громадян нашої держави має бути пріоритетним. Задля його забезпечення необхідним є використання існуючих методів захисту та винайдення оптимального механізму

співпраці страховиків, держави, власників майна. Доречним є використання світового досвіду: впровадження правил будівництва для територій, де стихійні лиха є частими явищами; співпраця з міжнародними страховими ринками; застосування трирівневої системи страхування за прикладом Тайваню.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стихійне лихо. Стаття з Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Стихійне_лихо.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/>.
3. Машина Н.І. Міжнародне страхування : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.
4. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 4. – Ст. 145.
5. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 42. – Ст. 348.
6. Страхування : підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
7. Проценко О.Л. Закордонний досвід страхування та фінансової допомоги у випадку природних катастроф // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1(10). – С. 54-60.